

УДК 304.4.: 316.42

**ПРОБЛЕМИ НАДНАЦІОНАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ****Пилипенко Г.М., д.е.н.,
Гузенко І. Ю., к.е.н.***ДВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпро*

У статті розкрито особливості процесу глобалізації та виявлено її суперечливий вплив на механізми регулювання світової економіки. Показано, що участь країн у міжнародних організаціях, їх підпорядкованість міждержавним органам регулювання призводить до загострення соціально-економічних і політичних суперечностей, а також до поглиблення нерівності між країнами. Виокремлено основні проблеми наддержавного регулювання у глобальному просторі, які породжуються посиленням ролі транснаціонального капіталу. Проаналізовано аргументи на користь створення наднаціонального регулюючого органу, який би базувався на власних механізмах впливу на різні сфери функціонування національної економіки. Наголошено на існуванні тісного взаємозв'язку національного, міжнаціонального та наднаціонального рівнів регулювання, з чого зроблено висновок про необхідність посилення ролі національної держави в глобальному механізмі координації.

Ключові слова: держава, державне регулювання, інтернаціоналізація, глобалізація, наддержавні інститути регулювання, глобальний фінансовий капітал, транснаціональний капітал

UDC 304.4.: 316.42

**PROBLEMS OF SUPRANATIONAL REGULATION
OF THE GLOBAL ECONOMY****Pylypenko G., Dr. of Econ. Sc.,
Guzenko I., PhD in Economics***National Mining University, Dnipro*

The article reveals the peculiarities of the globalization process and reveals its contradictory influence on the mechanisms of regulation of the world economy. It is shown that participation of countries in international organizations, their subordination to intergovernmental authorities leads to aggravation of socio-economic and political contradictions, as well as to deepening of inequalities between countries. The main problems of the supranational regulation in the global space that are generated by the strengthening of the role of transnational capital are singled out. The arguments for the creation of a supranational regulatory authority on the basis of its own mechanisms of influence on different spheres of functioning of the national economy are analyzed. The existence of a close relationship between national, interethnic and supranational levels of regulation is emphasized. It is concluded that there is a need to strengthen the role of the national state in the global coordination mechanism.

Keywords: state, state regulation, internationalization, globalization, supranational institutions of regulation, global financial capital, transnational capital

Актуальність проблеми. Сучасний розвиток економіки відбувається під впливом глобалізації – процесу поглиблення взаємозалежності та взаємодії різних країн світу на основі розвитку глибоких стійких взаємозв'язків та поділу праці між національними господарствами, взаємодії їх структур і регулюючих механізмів. Зростання значення у економічних процесах міжнародних монополій та посилення ролі транснаціональних корпорацій, зростання впливу фінансових груп, розвиток засобів зв'язку і транспорту, які розширюють потенціал комунікацій, обміну інформацією та здійснення фінансових операцій, стрімка міграція населення все більшою мірою розмивають національні кордони, створюють умови для формування єдиного соціального простору.

Разом з цим глобалізація породжує цілий ряд суперечностей, головною з яких є зміна світової системи розподілу, у ході якої посилюється нерівномірність між країнами. Одні країни, які займають ключові позиції в міжнародних регулюючих організаціях, отримують значні преференції для розвитку, у той час як інші стають залежними від перших. Дана суперечність вимагає посилення уваги до процесів взаємозв'язку наднаціонального і національного регулювання, тим більше, що вона позначається і на векторі розвитку економіки України, яка в сучасних умовах стрімко інтегрується у світову спільноту.

Аналіз останніх наукових досліджень. Теоретичні досягнення таких видатних представників світової економічної думки, як Д. Лендлер, Р. Манделл, Дж. Стігліц, М. Флемінг та інших є яскравим свідченням високого ступеня актуальності проблематики, пов'язаної з функціонуванням глобальної економіки. Дослідженню різних сторін процесу глобалізації присвячені й роботи таких вітчизняних економістів, як О. Білорус, І. Єгоров, Л. Тихончук, О. Алейнікова та інших. Однак, попри певний ступінь доробки, ще багато теоретичних і практичних аспектів процесів глобального розвитку залишається невизначеними. Так, недостатня увага у вітчизняних дослідженнях приділяється проблемам зміни співвідношення між національним і глобальним регулюванням економіки, трансформації міжнаціональних відносин і економічної ролі держави. У науковій літературі досліджується, в основному, роль міжнародних регулюючих інститутів, у той час як їх взаємодії з механізмами національного державного регулювання уваги приділяється недостатньо. Відтак, із поля зору дослідників усувається той факт, що у сучасних умовах глобального розвитку співвідношення

між національними і міждержавними інститутами регулювання формується на більш складній основі і ставиться досить жорстко, а саме: настільки в умовах глобалізації національна держава може взагалі виконувати свої економічні функції.

Метою даної статті є розгляд економічних функцій держави в умовах глобалізації, обґрунтування необхідності формування держави нового типу, здатного забезпечити захист національних інтересів у світовому масштабі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Глобалізація відкриває перед національними державами значні переваги у економічному розвитку, однак, не позбавляє їх від негативних наслідків. З одного боку, чітко проявляється закономірність отримання значних переваг від інтеграції не слаборозвиненими, а переважно розвиненими країнами, в економіці яких склалася розвинута фінансова інфраструктура і сформувався потужний комплекс галузей обробної промисловості, що забезпечував широку диверсифікацію експортно-імпортних операцій країни і її глибоке включення у міжнародний поділ виробничого процесу. З іншого боку, мають місце і приклади суттєвого підвищення рівня економічного розвитку саме за рахунок інтеграційних процесів таких країн як Іспанія, Греція, Португалія, Іспанія, Ірландія, що не відзначалися потужним економічним потенціалом до членства в міжнародних організаціях [1, с. 10-11]. Однак у подальшому, багато з таких країн стали переживати певні труднощі.

Таким чином, пояснити суперечливі тенденції глобального розвитку неможливо без уведення в економічний аналіз політичної складової. Як зазначає А. Етціоні «... половинчаста інтеграція (тісна в економічній сфері, проте слабка в політичній) не може бути стійкою. Ринки та національні господарства не є ізольованими, самостійно функціонуючими системами, а тісним чином інкорпоровані в державу та суспільство, є їх невід'ємною частиною... в ліберальних країнах всі значні рішення в сфері економічної політики повинні прийматися з урахуванням національних цінностей і консенсусу, розробленого в результаті політичних домовленостей. В іншому випадку відчуття відчуження досягає такого рівня, коли виникає загроза стабільності режиму. Саме так відбулося в Аргентині, Туреччині й Індонезії – країнах, уряди яких добросовісно слідували рекомендаціям міжнародного валютного фонду, хоча це й підривало внутрішньополітичний і соціальний консенсус» [2, с. 253]. Очевидно, що участь країн у

міжнародних організаціях, їх підпорядкованість міждержавним органам регулювання не позбавлена соціально-економічних і політичних суперечностей.

Дійсно, якщо півстоліття тому всі уряди країн здійснювали свою функціональну роль практично самостійно й у повному обсязі, то з розвитком процесів глобалізації суверенітет національних держав, поки що дієвий, починає поступово порушуватися. Сучасний етап інтернаціоналізації є процесом формування єдиного світового економічного, фінансового, інформаційного й гуманітарного простору, що закономірно зумовлює пониження ролі державних бар'єрів на шляху руху товарно-грошових потоків. Основні фактори виробництва й обміну – інформація, технології, гроші, трудові ресурси, товари та послуги – з все більшою легкістю переміщуються через національні кордони. Внаслідок цього у національних держав дійсно залишається все менше можливостей регулювати ці потоки і впливати на міжнародні господарські процеси економічними засобами.

Закономірно, що в таких умовах починає зароджуватися тенденція до створення міждержавних організацій, які дозволяють окремим країнам отримати певну захищеність від негативних процесів глобалізації. Однак, така захищеність не є характерною для всіх країн, які увійшли до подібних організацій. До виникнення міждержавних інститутів регулювання національні держави завжди мали вирішальний голос у визначенні параметрів взаємодії з іншими державами на міжнародній арені. Саме на національному рівні приймалися основні політичні рішення, що торкалися виробництва, розподілу й використання економічних ресурсів, забезпечувались чітко визначені напрями національної безпеки та підтримувався баланс між економічно ефективним і справедливим розвитком суспільства. На етапі сучасної інтернаціоналізації цей баланс порушується, оскільки виникає невідповідність реальних повноважень між традиційними інститутами прийняття рішень і новими організаціями, які здійснюють контроль над ресурсами й економічними процесами, необхідними для реалізації їхніх регулюючих функцій. На практиці виявляється, що національні держави, з одного боку, делегували значну частину своїх економічних функцій і повноважень міждержавним політичним й економічним органам, а з іншого – самі потрапили під їх регулюючий вплив. Останній проявляється у різних формах і призводить до неоднозначних наслідків.

Перш за все, слід зазначити, що головними суб'єктами сучасної економіки стають глобальні корпорації, міцність яких сполучається із міцністю своїх національних держав. Ці утворення формують особливий тип поведінки урядів країн базування транснаціонального капіталу, який зводиться до тотального контролю над світовим ринком і кожною його складовою, що представлена внутрішнім ринком окремої країни, стиранню економічних, культурних і політичних кордонів між націями, підкоряючи своїм інтересам конкурентні переваги кожної із них, створюючи сприятливу для себе глобальну фінансову, інформаційну, правову і навіть силову інфраструктуру. Свідомо чи ні, але міждержавні інститути, створені за взаємною згодою держав і глобального капіталу, здійснюють сьогодні скоординований за ініціативою останнього тиск на власні держави-учасники і незалежні держави з метою систематичного розчищення всього того, що могло б послабити вільний рух капіталу або свободу ринкової економіки [3, с. 479].

У силу цього міжнародні організації намагаються домінувати над національними державними інститутами, усуваючи будь-які перешкоди на шляху міжнародного руху економічних ресурсів. І для цього існують досить дієві інструменти легального впливу, оскільки більшість міжнародних організацій у відповідності із своєю компетенцією й уставом наділені певними повноваженнями, які дозволяють їм обмежувати права національних держав на втручання у процес економічного розвитку країни. Якщо раніше особливістю функціонування міждержавних інститутів завжди був рекомендаційний характер створюваних ними резолюцій і переважно непрямий характер інструментів регулювання міжнародних економічних процесів, то у сучасних умовах вбачається явна зміна їх поведінки. Зокрема, надання фінансової допомоги реалізується сьогодні через непростий механізм різних умов і вимог, які досить часто сприяють досягненню панівних позицій окремих країн. У силу цього виникає необхідність пошуку нових, більш ефективних форм регулювання міжнародних процесів.

У ході вибору останніх слід виходити із подвійної ролі самої національної держави в умовах глобалізації. З одного боку, будь-яка держава без активного виходу на міжнародний рівень регулювання втрачає контроль самостійного управління економічними процесами, які виходять на глобальний рівень. Внаслідок цього вона об'єктивно вимушена передати частину своїх повноважень певним міжнародним регулюючим організаціям, щоб відновити втрачений контроль і вже через

структури міжнародних організацій відновити свою регулюючу роль в економічній сфері. Але при цьому держава також має зберегти максимально високий національний контроль і суверенітет, здатність протистояти тим рішенням міжнародної організації, які суперечать національним інтересам.

Вирішення даних суперечностей, на думку багатьох вчених, досягається через створення наднаціонального механізму регулювання, який є системою правил та процедур, порядком функціонування міжнародної організації, що схвалений державами і за їхньою згодою виходить з під національного контролю в межах, які завчасно визначаються міжнародними домовленостями [4, с.80]. Науковці єдині у тому, що такий механізм є найбільш ефективним у сучасних умовах регулювання міжнародних економічних процесів (див., напр. [5-8]).

Головною відмінністю наднаціонального інституту є те, що його діяльність визначається не національними урядами, які входять у його склад і встановлюють межі для регулювання певних сфер міжнародних економічних відносин (як це відбувається у міжнародних організаціях), а безпосередньо самим цим органом на основі власних правил, політичної лінії й моральних стандартів. Таке положення наднаціонального регулюючого органу детермінує виконання окремими країнами та національними суб'єктами господарювання постанов цього органу незалежно від спеціальних рішень своїх урядів. Для цього застосовуються спеціальні правові інструменти (штрафи, заборона певних видів діяльності тощо). Прикладом такого механізму може вважатися сьогодні Міжнародний карний суд, який при винесенні рішень орієнтується не на законодавчі норми окремих держав, а на міжнародне право, оскільки більшість держав взяли на себе зобов'язання виконувати його рішення. Іншими прикладами є Всесвітня торгова організація, Кіотський протокол, окремі структури регулювання Європейського Союзу тощо.

Наднаціональні органи є непідконтрольними представникам окремих національних держав, і відповідно, їх парламентам. Разом з цим, вони не мають власного органу, який би міг здійснювати контроль за їх діяльністю. Таке положення наднаціонального регулюючого інституту ставить під сумнів аргументи тих дослідників, які покладають надії на вирішення суперечностей між національним і міждержавним регулюванням через створення такого інституціонального утворення.

Висновки. Незважаючи на те, що реальність демонструє еволюційний процес виникнення наднаціональних інститутів регулювання у окремих сферах функціонування світової економіки, ми вважаємо, що вихід міждержавного регулювання виключно на наднаціональний рівень неможливий. Для досягнення повноцінної наднаціональності окремим державам недостатньо просто поділитися суверенітетом: необхідно сформувати особливий рівень влади, яка б виступала верховною щодо національних держав. А це ставить питання про її легітимність. Історичні умови становлення й розвитку національних урядів регулювання, політична культура й ментальність народів не дають підстав сподіватися на формування в близькій перспективі стійкого наднаціонального органу регулювання, який може успішно функціонувати тільки за умови поєднання ціннісних систем і державної влади національного рівня з інтересами міжнародної політичної й економічної спільноти.

Тому більш прийнятним, з нашої точки зору, є застосування до встановлення меж регулювання принципу субсидіарності. Він означає, що наднаціональні органи приймають відповідні рішення тільки у тому випадку, якщо на рівні окремої країни національне регулювання є менш ефективним. Відтак, національний, міжнаціональний і наднаціональний рівні регулювання виявляються взаємодоповнюючими.

Найбільш чуттєві сфери з точки зору взаємозалежності економік різних країн (охорона навколишнього середовища, використання атомної енергії, розробка єдиних медичних норм і освітніх стандартів тощо) мають регулюватися наднаціональними органами, оскільки прийняття і виконання рішень у межах традиційних міждержавних структур не є ефективним з точки зору оперативності досягнення консенсусу між країнами-учасниками відповідного процесу.

В інших випадках домінуючим оператором багаточисленних форм регулювання міжнародних відносин має бути національна держава. Наднаціональне регулювання створює єдине економічне й політичне середовище для держав, вирішувати конфлікти, однак воно не повинне підміняти собою національний суверенітет.

За таких умов перед українською державою виникають принципово нові завдання, які вона повинна вирішувати у процесі внутрішніх інституціональних перетворень. По-перше, вона має стати сильним конкурентом на світових ринках, здатним забезпечити національну безпеку. По-друге, вона має сприяти завершенню інституціональних

перетворень і, особливо, формуванню крупних національних фінансових компаній, здатних протистояти глобальному фінансовому капіталу. А це вимагає об'єктивного посилення ролі держави. Стабільність політичного устрою, стійкість господарського розвитку, безпека і правопорядок, надання суспільних благ і забезпечення достатнього рівня державних доходів для виконання визначених функцій – це головні критерії сили держави. Тому, незважаючи на вплив глобальних процесів, держава зберігає свою роль, вона не зменшується, а навпаки, посилюється через зміну пріоритетів і механізмів її втручання. Таким чином, для умов України першочерговим завданням є створення сильної держави, яка виступаючи ініціатором реформ і створюючи демократичні інститути, за рахунок жорсткого економічного регулювання могла б запроваджувати в життя політичні курси і нею ж прийняті закони, сприяти захисту національних інтересів у глобальному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зуев В.Н. Наднациональный механизм в системе глобального и регионального регулирования / В. Н. Зуев // Вестник международных организаций. – 2010 – № 4 (30). – С. 10–20.
2. Этциони А. От империи к сообществу: новый подход к международным отношениям / Пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. – М.: Ладомир, 2004. – 384 с.
3. Социально-экономические модели в современном мире / Междунар. ассоциация акад. наук, РАН. Под общ. ред. К.И. Микульского. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2003. – 757 с.
4. Зуев В.Н. Наднациональный хозяйственный механизм Европейского союза / В.Н. Зуев – М.: ИД ГУ ВШЭ, 2007. – 268 с.
5. Алейнікова О. В. Міжнародна економічна інтеграція як процес наднаціонального регулювання сфери економічних відносин / О. В. Алейнікова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2014. – Вип. 2. – С. 8–1.
6. Вільчак Я.М. Правосуб'єктність міжнародних економічних організацій системи ООН у сучасному міжнародному праві [Електронний ресурс] / Я.М. Вільчак // Університетські наукові записки. – 2005. – № 4. – С. 280—284.
7. Білоус О.Г., Мацейко Ю.М. Глобальна перспектива і сталий розвиток / – О.Г. Білоус, Ю.М. Мацейко. – К.: МАУП, 2005. – 492 с.
8. Тихончук Л. Х. Наднаціональне та інституційне регулювання сумлінної ділової практики міжнародних корпорацій / Л. Х. Тихончук // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 21. – С. 91 – 95.